

Kur'an'da İnanç, Düşünce ve İfade Özgürlüğü

Freedom of Belief, Thought and Expression in the Qur'an

Nihat Demirkol*

Özet

İnsanların nazarında hiçbir zaman önemini kaybetmeyen üç şey inanç, düşünce ve ifade özgürlüğüdür. Bu üç hususiyet insanlarda var oldukça insanlık ilerleme kaydetmiştir. Ne zaman inanç, düşünce ve ifade özgürlükleri ellerinden alınmışsa insanlık gerileyip kavgalar başlamaktadır. Tarih boyunca bu özgürlükler için insanlar çokça mücadele vermişler. İnanç, düşünce ve ifade özgürlüklerini kazanmaları için aç kalmayı ve eziyete uğramayı bile göze almışlardır. Ama neticede bu özgürlüklerini kazanmışlar ve insanlık nezdinde değerli insanlar olarak tarihe geçmişlerdir. Kur'an insanlara inanç düşünce ve ifade özgürlüklerini vermektedir. İnsanlara özgürlüğünün de yolunu gösteren Kur'an, onların gerçek manada nasıl özgür olacağını da göstermektedir. Bundan dolayı Kur'an'ın inanç, düşünce ve ifade özgürlüğünü anlamak özgür bireyler ve özgür toplumlar oluşturma yolunda bizim için rehber olacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler

Özgürlük, İnanç, Düşünce, İfade.

Abstract

The three things that have never lost sight of people in their eyes are freedom of belief, thought and expression. When these three characteristics exist in people, humanity has made progress. When faith is taken from the hands of freedom of thought and expression, humanity begins to regress and quarrel. Throughout history, people have struggled a lot for these freedoms. They have even been tempted to be hungry and to march in order to gain freedom of belief,

* Ar. Gör., İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü.

thought and expression. But eventually they won these freedoms and passed on as precious people in humanity. The Qur'an gives people freedom of belief, thought and expression. The Qur'an, showing the way of freedom to people, also shows how they will be free in real mania. We therefore believe that the Qur'an will guide us in the process of creating free individuals and free societies to understand the freedom of belief, thought and expression.

Keywords

Freedom, Belief, Thought, Expression.

Giriş

Özgürlük, geniş kapsamlı ve tanımlanması zor olan bir kavramdır. Her ne kadar çeşitli tanımlamalar yapılmışsa da yapılan her tanımlama belli bir alanla ilgili olarak yapılmaktadır. Çünkü belli bir alanla ilgili özgürlük anlatılacağı zaman o alanla ilgili olarak özel bir tanımlama ihtiyacı duyulmaktadır. Mesela siyasi alandaki özgürlükten bahseden birisinin özgürlükle ilgili tanımlamasına "siyasi hürriyet", vatandaşlık alanıyla ilgili olarak "medeni hürriyet" , toplumsal alandaki özgürlük için ise "kamu ve ferdi hürriyet" şeklinde özgürlüğü mevzu ile sınırlandırmaktadır. Bu da kavramların zaman içerisinde mana değişimine uğramasından dolayıdır. Kavramların lafızları aynı olsa bile terim manaları zamanla ihtiyaç ve farklı yaklaşımlar sebebiyle yeni anlamlar yüklenmektedir.

Günümüzdeki İslam dünyasında birçok problemin nedenlerinden bir tanesi de özgürlüğün yanlış anlaşılmasından dolayı ortaya çıkmaktadır. İnsanlar kendi zihinlerinde özgürlüğe verdikleri tanımlamaya bağlı olarak diğer insanlara özgürlük hakkı vermektedirler. Hiç kimse herhangi bir kutsala inanmak zorunda değildir. Herkes inancında serbesttir. Fakat bunu bilmemenin neticesinde kavgalar ortaya çıkmaktadır. Çünkü farklı inanca sahip olan kişiler başkaları için özgür değildir. Neticede bu tür zihniyetler kendilerine diğer insanların özgürlük alanına müdahale hakkı bulmaktadırlar. Hâlbuki Allah'ın insanlara çizdiği özgürlük profiline uymak birçok toplumsal problemi ortadan kaldırmaktadır.

Özgürlük ile ilgili yapılmış olan çalışmalara baktığımızda daha çok kelimeler ve felsefedeki mevzulardan hareketle yapıldığını görmekteyiz. Biz

de bu çalışmamız da Kur'an-ı Kerim'den hareketle özgürlüğün sözlük anlamıyla beraber inanç, düşünce ve ifade özgürlüğünü ayetler çerçevesinde ele almaya çalıştık.

A. Özgürlük Kelimesinin Anlamı

Özgürlük kelimesi Arapçada عِتْقٌ ve حُرِّيَّةٌ kelimeleriyle ifade edilmektedir. Hür kelimesi bağımsız, serbest, liberal, cömert, saf,¹ kerim, güzel, şerefli, asalet, köleliğin zıttı,² kişinin üzerine hiçbir şeyin hükmetmemesi, dünyevi meşguliyetlerden özgür olmak,³ gibi anlamlara gelmektedir. Hür kelimesi üstün, iyi, yüksek bir değere sahip olan şeyleri belirtmek için de kullanılmıştır. Örneğin bir mekânın en güzel yerine “Hürü'd- dâr”, meyvenin iyisine “Hürü'l-fakihe” denilirken özlü bir söz için ise “Hürü'l-kelâm” denilir.⁴ Kitabın hür olması onun tahsise ihtiyacı kalmaması, çamurun hür olması onun çakıllardan temizlenmesi şeklinde ifade edilmiştir.⁵

Özgürlük kelimesi Türkçe'de ise “Herhangi bir kısıtlama, zorlama ya da şarta bağlı olmayan, serbest, hiç kimseye bağlılığı olmayan, başka bir gücün tesiri altında bulunmayan, kendi kendine hareket edebilen, denetlenmeyen, tutuklu olmayan, kendi düşüncesiyle karar veren” olarak açıklanmıştır.⁶

Özgürlük kelimesi çocuğunu Allah'a ibadete ve mabede adamak manasında kullanıldığı da görülmektedir.⁷

Arap toplumunda kölelik ciddi manada yer işgal etmekteydi. Fakat kölelik onların bedenlerini esir etmiş olsa dahi izzet ve şereflerinin ebediyen hür olduğunu şöyle ifade etmektedirler.

إِنْ كُنْتُ عَبْدًا فَتَنْفَسِي حُرَّةً أَبَدًا

“Eğer köle olsam dahi benliğim ebediyen özgür olur.”⁸

¹ Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Mekteb Yay., İst., 2011, s.217.

² Ebu'l Fayz Muhammed b.Abdurrezzak el-Heseni ez-Zübeyd i, *Tacu'l Arus min Cevahiri'l Kamus*, Dâru'l İhya-i Turasi, Beyrut, 1984, X, 587. ; Ebu'l Fazl Cemaleddin İbn Manzur el-Ensari er-Rufaî, *Lisanu'l Arab*, Beyrut, 1994, X, 234.

³ Râğib el-İsfehâni, *Müfredat'u Elfazi'l Kur'an*, Dâru'l Fikr. Beyrut,2010, s.110.

⁴ Mustafa Çağrı, “Hürriyet”, *DİA*, XVIII,502.

⁵ Ebu İshak Muhammed b. İshak es-Sa'lebi, *el-Keşf ve'l Beyan an Tefsiri'l Kur'an*, Dâru'l İhya'i Turasi, Beyrut, 2002, III, 54.

⁶ Şükrü Haluk Akalın, *Türkçe Sözlük*, TDKY., Ank. 2011. s.1869.

⁷ İbrahim Mustafa, *Mu'cemu'l Vasit*, Kahire, 1972,s.207.; Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdulkadir er-Razî, *Sihah*, Dâru'l Marife, Beyrut, 2010, s.130. ; Halil b. Ahmet el-Ferahidi, *Kitabu'l Ayn*, Mektebet'ü Lübnan, Beyrut, 2004, s.150.

Özgürlüğün manalarında dikkatimizi şu noktaya vermemiz gerekmektedir. Özgürlüğün adak manasında kişinin çocuğunu Allah'a ibadete ve mabede adaması⁹ anlamı ile Âl-i İmran suresinin 35. Ayetindeki Hz. Meryem'in Allah'a adanması ile ilgili ayette aynı anlam da kullanıldığını görmekteyiz.¹⁰

Özgürlük ile ilgili diğer bir nokta ise özgürlüğün bir mevzu üzerinde karar vermek veya düşünmek ile biten bir şey olmadığıdır. Aynı zamanda düşünülen şeyin fiiliyata dökülmesi ve onun muhakemesini de kapsamaktadır.¹¹

Genel olarak özgürlük kelimesinin sözlük anlamlarını verdikten sonra şimdi de özgürlük kelimesinin Kur'an'da nasıl kullanıldığını inceleyelim.

1. Kur'an'da Kelime Olarak Kullanımı

Kur'an'da özgürlüğü ifade eden pek çok ayet bulunmasına rağmen özgürlük, kavram olarak Kur'an-ı Kerim'de daha çok hukuki anlamda kullanılmıştır. Türevleriyle beraber toplamda sekiz yerde zikredilen özgürlük kavramı en çok İslam hukuku alanıyla ilgili ayetlerde zikredilmektedir.¹²

- Kısas mevzusunda kölenin karşıtı olarak iki defa tekrar edilmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنثَى بِالْأُنثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أُجْبِهِ شَيْءٌ فَاتَّبِعْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءُ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنْ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ

"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre karşı hür, köleye karşı köle, kadına karşı kadın (kısas edilir.) Ancak katil, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir şekilde affedilirse, maruf bir yol izlemek ve güzelliikle diyet ödemek gerekir. Bu, Rabbiniz-

⁸ Muhammed Ali Sirac, *Lubab fi Kavaid'i Lügat ve Alatu'l Edeb*, Daru'l Fikr, Dimeşk, 1983, s.182.

⁹ Bkz. Mustafa, *Mu'cemu'l Vasit*, s.207. ; Ferahidi, *Kitabu'l Ayn*, s.150; Bkz. Osman Bayraktutan, "Semantik Analiz Yöntemi Açısından 'Tevâtür' Kavramı", İğdir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2015, sayı: 5, s. 99.

¹⁰ "Hani, İmran'ın hanımı şöyle demişti: 'Ya Rabbi! Karnımdaki çocuğu özgürleştirmiş olarak sırf sana hizmet etmesi için adadım.' Benden kabul et. Şüphesiz ki Sen Semi'sin - Alim'sin."

¹¹ Mehmet Akgün, *Dağarcık Dergisinde Felsefeye Verilen Önem, Felsefe Dünyası Dergisi*, 1996, Ank. sayı: 22. s. 21.

¹² Muhammed Fuad Abdulbaki, *Mu'cemu'l Müfehres li Elfaz-i Kur'an'il Kerim*, Dâru'l Hadis, Kahire, 1945, s.197.

den bir hafifletme ve rahmettir. Bundan sonra kim haddi aşarsa, ona elem dolu bir azap vardır.”¹³

Bilindiği üzere kısas; bilerek, kasten insan öldürme ve bu suça karşılık kişinin denk bir ceza ile cezalandırılmasıdır.¹⁴ Ayette kısasın farz kılınması öldürme işinin vacib olması değildir. Kısas hakkı mubahtır. Çünkü diyet ve affetme hakları arasında tercihte bırakılmıştır. Kısasta ise hürün hürle, kölenin köleyle, kadının kadınla kısas olması ile sınırlandırılmıştır.¹⁵

Diğer bir ayet ise İslam'ın özgürlüğe verdiği değeri ortaya koymaktadır. Bir Müslümanın yanlışlıkla başka bir Müslümanı öldürmesi durumunda Allah kefarete şartlarından birisi olarak "*Mü'min bir köleyi azad etmesi*" şeklinde şart koşmaktadır. Burada özgürlük kelimesi ise "*tahrir*" şeklinde üç defa zikredilmiştir.¹⁶

- Yeminin ve ziharın kefareti olarak zikredilmesi.

Burada ise yemin ve zihar konularında özgürlük kelimesi "*tahrir*" şeklinde kefarete olarak geçmektedir. Bir ayette bilerek yemin eden kişinin yeminini yerine getirmemesi durumunda kefarete olarak ailemize yedirdiğimiz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek veya onları giydirmek ya da köle azat etmek olduğu ifade edilmiştir.¹⁷ Diğer ayette ise eşlerinden zihar ile ayrılmak isteyenlerin bundan dönmek istediklerinde eşlerine temas etmeden önce köleyi azat etme, ardarda iki ay oruç tutma veya altmış fakiri doyurma şartları konulmuştur.¹⁸

- Çocuğun mabede adanmasında kullanılması.

Özgürlüğün mabede adamak manası ifade ettiğimiz diğer zihar, yemin ve kısas manalarından farklı olduğu için müfessirlerin bu konudaki görüşlerine yer vermek istiyoruz. Bu ayette ise İmran'ın eşi hamile kaldığı çocuğu yani Hz. Meryem'i mabede adanmasında özgürlük kelimesi "*muharrer*" şeklinde ifade edilmiştir.¹⁹ Bu ayet İslam'ın özgürlük anlayışını yansıtmaktadır. Nesefi (ö. 710) buradaki hizmetin özgür olarak

¹³ Bakara 2/178.

¹⁴ Şamil Dağcı, "Kısas", *DİA*, XXV, 488.

¹⁵ Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Cami'ul Beyan an Te'vili Ayi'l Kur'an*, Dârul Hicr, Beyrut, 2000, III, 357.

¹⁶ Nisa 4/92.

¹⁷ Maide 5/89.

¹⁸ Mücadele 58/3,4.

¹⁹ Âl-i İmran 3/35.

yapıldığını başkasının eliyle veya başkasının hizmetinde olmadığını halis olarak ibadete ve mabed'e adandığını ve bu tür adakların onlarda meşru olduğunu ifade etmektedir.²⁰ İbn-i Aşur (ö.1393) ise ayetteki muharrerin teşrif için olduğunu söylemektedir. Çünkü Kudüs'e hizmetçi olmak dünya esaretinden ve engellerinden kurtulup özgür olarak Allah'a ibadet etmek olduğunu ifade ederken²¹ Taberi (ö. 310) ise buradaki özgürlüğün sadece Allah'a ibadete has olduğunu diğer bütün dünyevi işlerden feragat edip özgür bir şekilde ibadete yönelmek olduğunu ifade etmektedir.²² Beydavi (ö.1286) de muharrer ifadesinin "tamamen hür, başka bir şey ile meşgul olmaması veya kendisini tamamen ibadete adanmış abid bir zat" manasında olduğunu ifade etmektedir.²³

Özgürlük, Kur'an'da olarak kefare, kısasta eşitlik ilkesi ve insanların evladını mabede adaması şeklinde kullanılması İslam'ın özgürlüğe verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır. Allah, her fırsatta insanları azat etme şartı koymuş ve bu yolla da yanlış fiillerde bulunan kullarını affetme yoluna gitmiştir.

2. Hadislerde Kelime Olarak Kullanımı

İslam dininin özgürlüğe verdiği önemi Hz. Peygamber'in hadislerinde daha iyi görmekteyiz. Bunun en büyük nedenlerinden biride Hz. Peygamber'in gelmiş olduğu coğrafyadır. Çünkü o dönemde kul kula köle olmuştu. Hz. Peygamber ise her fırsatta köle azat etmiş ve kölenin azat edilmesini emretmiştir. Mesela ramazan ayında eşiyile cima eden sahabeye kefaretin ilk şartı olarak köle azat etmeyi şart koşmuştur.²⁴

Hz. Peygamber Allah'tan başkasına kulluk etmemiştir. Fiilleriyle ve hareketleriyle Âl-i İmran suresinin 35. ayetindeki özgürlüğe yüklenen mana çerçevesinde hareket etmiştir.

Kölenin karşıtı olan hür kelimesi ve türevlerine hadislerde sıkça rastlamaktayız. Mesela bir hadisi şerifte Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır.

²⁰ Ebu'l Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en- Nesefi, *Medariku'l Tenzil ve hakaiku Tevil*, Dâru'l Kelimi Tayyib, Beyrut,1998, I, 250.

²¹ Muhammed b. Tahir İbn Aşur, *Tahrir ve Tenvit*, Tunus, 1984, III, 232.

²² Taberi, *Cami'ul Beyan*, VI, 329.

²³ Nâsruddin Ebu Muhammed Beydavi, *Envâru't Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Dâru'l İhya-i Turasi, Beyrut,1998, II,14.

²⁴ Ebu Abdillah Muhammed b.İsmail el-Buhari, *el-Camiu's-sahih*, Dâru'l Taku'n- Necat, Dimeşk, 2001, Cima',1.

مَنْ أَعْتَقَ رَقَبَةً مُؤْمِنَةً أَعْتَقَ اللَّهُ بِكُلِّ إِرْبٍ مِنْهَا إِرْبًا مِنْهُ مِنَ النَّارِ

"Kim mü'min bir köleyi azat ederse Allah'ta onun (kölenin) her uzvuna karşılık (azat edenin) her bir uzvunu ateşten azat eder."²⁵

Hız. Peygamber köleyi azat eden kişiye insanlığın en büyük meselesi olan cehennemden kurtulmayı va'd ediyor. Aynı yerde geçen sonraki hadislerde ise azat edilen kölenin fercine karşılık azat edenin fercinin dahi cehennemden kurtulacağını ifade etmektedir.

Başka bir hadisinde ise muharrer kelimesini kullanmıştır.

مَنْ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ لَهُ عَدْلٌ مُحَرَّرٌ

"Kim Allah yolunda bir ok atarsa bir köle azat etme mesabesinde-dir(sevab açısından)."²⁶

Hadislerde sıkça geçen kölenin azat edilmesi bazen ceza bazen günah ve bazen de ibadet olan durumlardır. Mesela ayetlerde ifade edilen zıhar veya yemin gibi meselelerde Allah kişiye ceza alternatifini olarak kölenin azat edilmesini istemektedir. Bu kişi için yaptığı fiilin karşılığı olup ceza niteliğindedir. Günah olan şekli ise kişinin Allah rızası olmayıp put veya herhangi bir tagut için köle azat etmesidir. İbadet olan ise sadece Allah rızası için köle azat etmektir. En önemli nokta ise bu fiillerin hepsinin sonucunda insanın özgürleşmesi vardır.

A. Kur'an'da Özgürlük

Avrupalılar Virginia (1776) ve Fransa (1789) insan hakları beyannameleriyle temel hak ve özgürlükleri garanti altına alırken Kur'an ve Hız. Peygamber on beş asır önceden bu haklara değinmişlerdir. İslam âlimleri ise Kur'an ve sünnetten hareketle XI. asırda hürriyet ve mülkiyet gibi kavramları ifade etmeye başlamışlardır. Bundan dolayı İslam dünyası temel hak ve özgürlükler konusunda sekiz asır batıdan öndedir.²⁷ Dolayısıyla İslamiyet insanların özgürlüğünden çok önceden bahsederken batı çok sonradan özgürlükleri dile getirmeye başlamıştır. Günümüz de batı sadece kendi toplumların hakkını savunurken İslamiyet bütün in-

²⁵ Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Müsned-i Sahih, Dâru'l İhya-i Turasi*, Beyrut, ts. İtk, 6.

²⁶ Ebu İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizi, *el-Camiu's-sahih*, Mısır,1985, Reml fi Sebilillah, 1.

²⁷ Muhammed Ebu Zehra, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, Çev., Mehmet Keskin, Birleşik Yay., İst., 1993, s.400-401. ; Muhsin Demirci, "Kur'an'a Göre Temel Hak ve Özgürlükler", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2005, sayı: 16, s. 50..

sanların hakların vahyin garantisi altına almıştır. Mesela Kur'an, dil ve din ayrımı gözetmeden bunu şöyle ifade etmektedir.

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا

“...Kim bir canı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de bir canı ihya ederse, sanki bütün insanları ihya etmiş gibidir...”²⁸ pasajıyla bütün insanların yaşam hakkını garanti altına almaktadır.

Hürriyet kavramının Kur'an'da kullanıldığı ayetlerin dışında insanın özgürlüğüne değinen pek çok ayet bulunmaktadır. Şimdi Kur'an'ın insana verdiği özgürlüklerin genel çerçevesini çizmeye çalışalım.

1. İnanç Özgürlüğü

Kur'an bütün insanların bütün haklarını vahyin garantisi altına aldığı gibi insanlara da bir takım özgürlükler vermiştir. Bunlardan bir tanesi de inanç özgürlüğüdür. Her insan istediği inancı seçmede özgürdür. Hiçbir kutsala inanmaya zorlanması doğru değildir. İslamiyet inanç özgürlüğünü sunduğu gibi hiçbir kişiyi ve toplumu kendisine inanmaya zorlamamaktadır. Çünkü Kur'an'ın ifade ettiği yaratıcı zorlayan değildir. Aksine ikna eden bir varlıktır. Dolayısıyla İslam dinine girmek isteyen kişi veya topluluk kendi iradesiyle girdiği gibi çıkmak isteyenlerde kendi iradesiyle çıkmaktadırlar. İnançta zorlamanın olmadığını Kur'an şöyle ifade etmektedir.

لَا كُرَاهَ فِي الدِّينِ...

“Dinde zorlama yoktur...”²⁹

Bu ayet hakkında üç görüş bulunmaktadır.

Birincisi; Ensar'dan bazıları için nazil olduğu rivayet edilmektedir. Rivayete göre Ensar'dan Müslüman olanlardan bazıların çocukları Yahudi veya Hristiyan'dılar. Çocuklarını İslam'a girmeye zorlayan bu kişileri Allah ayeti kerime ile uyarmaktadır. Çocukları dahi olsa onları herhangi bir inanca inanmaya zorlanmasını istememektedir. Allah onların

²⁸ Maide 5/32.

²⁹ Bakara 2/256.

kendi iradeleriyle İslam'a girmesini istemektedir. Nitekim Hz. Peygamber çocuklarını zorlayan bu kişileri nazil olan bu ayetle nehyetmiştir.³⁰

İkincisi; Bu ayet ehli kitap hakkında nazil olmuştur. İslam toplumunda yaşayan gayr-i müslimler cizyelerini verdikten sonra hiçbir inanca zorlanamayacakları ifade edilmiştir.³¹

Üçüncüsü ise bu ayetin "*Ey Peygamber kâfirler ve münafıklara karşı cihad et...*" ayetiyle nesh edildiğini ifade edilmiştir.³²

Allah bu ayette icbar ile iman emretmemektedir. Temkin ve ihtiyar ile imanı emretmektedir. İnsanlar imana zorlansalar gerçekten iman etmezler. Emir ihtiyarı devreden çıkarmaktadır. Hâlbuki iman ile küfür açık bir şekilde birbirinden ayrılmıştır.³³ İmanın yeri, mahalli kalptir. Oraya nüfuz etmek zordur. Bir başkasını zorla bir işe sevk etmek doğru değildir.

Bu ayetten anlaşılan bir diğer husus da şu olabilir. İmanda ve itikatta zorlama olmadığı gibi amellerde de zorlama yoktur. Bir kişiye zorla namaz kıldırarak, oruç tutturmak veya hayır işletmek kişiye sevap getirmemektedir. Amelde de irade ve istek şarttır. Aksi takdirde kişinin amelleri boşa gitmiş olur. Çünkü kişinin niyeti olmadığı halde bu işi yapmaktadır. Amel ise niyete göredir. Başka bir ayette ise Allah, Hz. Peygamber'i şöyle uymaktadır.

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرَهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ

"Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde olanların hepsi iman ederdi. O halde mü'min olsunlar diye sen mi insanları zorlayacaksın?"³⁴

Hız. Peygamber'den önce de peygamberler gelmişti. Ümmetlerinin bir kısmı iman etmiş bir kısmı ise iman etmemişlerdi. Hız. Peygamber ise insanların İslamiyet'e girmesi için hırs gösteriyordu. Hidayete tabi olmalarını istiyordu. Allah bu ayetle Hız. Peygamber'in bu isteğine cevap vermektedir. İnsanların inanmada hür olduğunu, herhangi zorlamanın doğru olmayacağını ifade etmektedir. Allah insanların kendi iradeleriyle

³⁰ Taberi, *Cami'ul Beyan*, V,407-409.

³¹ Ebu Muhammed b. İdris b. Manzur et-Temimi er-Razi İbn-i Ebi Hatim, *Tefsiri'l Kur'an'il Azim li İbn-i Ebi Hatim*, el-Memlekt'ul Arabiyyet'i Suudiyye, 1998, II,494.

³² Ebu'l Hasen Muhammed b. El-Basri el-Maverdi, *Tefsiri'l Maverdi*, Dâru'l Kutubu'l İlmiyye, Beyrut, ts., I,327.

³³ Ebu'l Kasım Mahmud b. Ömer b. Ahmed ez-Zemahşeri, *el Keşşaf*, Dâru'l Kutub-i Arabi, Beyrut, 1987, I, 303.

³⁴ Yunus 10/99.

İslamiyet'e girmesini istemektedir.³⁵ Çünkü vahyin ifadesiyle Hz. Peygamber عَلَيْهِمْ بِمُصْطَبِرٍ "Sen onlar üzerinde bir zorba değilsin."³⁶

Allah, Hz. Peygamber vasıtasıyla insanlara tebliği yaptıktan sonra kendi yollarını kendilerinin çizeceğini şöyle ifade etmektedir.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ
عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ

"De ki: Ey insanlar! İşte size Rabbinizden hak geldi. Artık kim hidayeti kabul ederse kendi için kabul etmiş olur. Ve kim de saparsa kendi zararına sapmış olur. Ve ben sizin üzerinize bir vekil değilim."³⁷

Allah, Hz. Peygamber'e adeta insanlara vazifesinin iletmek olduğunu isteyeninin iman etmesi istemeyenin de iman etmemesi konusunda serbest olduğunu ifade etmesini istemektedir. Hak gelmiş olup dinin emirleri açıkça ifade edilmektedir.³⁸ Allah, İnançta zorlama yapılmayacağı ilkesini titizlikle korumuştur. Kendisi istediği takdirde bütün insanları hidayete erdirmek istediğini ifade etmekle beraber Allah'a imanın gönüllü olmasını tercih etmiştir. Elbette hiçbir insanın Allah'a karşı gelmeye gücü yoktur. Fakat muhabbet, sevgi zorlamayla değil ikna etmekle olur. Diğer bir yönü ise eğer insanların iradesi elinden alınsa yaptıkları fiillerden dolayı sorumluluk sahibi olmazlar. Allah hesaba çekeceği kullarına bir takım yetkiler vermiştir. İşte bunlardan birisi de inançta özgürlüktür.

Başka bir ayette ise Allah şöyle buyurmaktadır.

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ

"Ve de ki: Hak Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin. Dileyen de inkâr etsin..."³⁹

Hak geldi batıl zail oldu gerisi sizin ihtiyarınıza kaldı dileyen kuruluş yolunu seçsin dileyen helak yolunu seçsin.⁴⁰ Allah insanlardan

³⁵ Taberi, *Cami'ul Beyan*, XV, 212.

³⁶ Gaşiyeh 88/22.

³⁷ Yunus 10/108.

³⁸ Taberi, *Cami'ul Beyan*, XV, 220.

³⁹ Kehf 18/29.

⁴⁰ Neseî, *Medariku'l Tenzil ve hakaiku Te'vil*, II,298.

ganidir. Salih amel ise kulun kendisi için olduğu gibi kötü amel de kulun kendisi içindir. İnsanlar ikisinde de serbesttirler.⁴¹

Dinde zorlamayı yasaklayan Kur'an-ı Kerim yanlış veya batıl inançlara sahip olan insanları da uyarmayı, inandıkları şeylerin yanlış olduğunun anlatılmasını da bir görev olarak vermiştir. Ancak bu uyarı görevi (tebliği) özgürlüğe bir müdahale değildir. Aksine güzel bir şekilde ikna etme metodudur. Kur'an bunu *أُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ* *“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et! Ve onlarla en güzel şekilde mücadele et...”*⁴² ayetiyle başta Hz. Peygamber'e ve onun yolunda tebliğ vazifesini üstlenmiş olan herkese Allah'a davette nasıl bir metod sergileyeceklerini ifade etmektedir.

Güzel bir şekilde yapılacak olan mücadelenin nasıl olacağı şu şekilde olduğu açıklanmıştır.

- Affedip şefkat etmekle olur. Çünkü kişi batıl inancının gereği Müslümanlarla mücadele içerisinde.

- Nasihatın kalplere yapılmasıdır. Çünkü hem mahalli iman kalptir hem de kalbe tesir eden bütün bedeni kazanır.

- Halefi irşad etmek selefi ise zemmetmemekir.

- Kişinin kaldırabileceği kadarını anlatmaktır. Onların anlayabileceği kadarını söylemektir.

- En kolay şekli göstermekleedir. Ya da en bilindik mukaddimleri kullanarak yapılır.⁴³

Allah, Hz. Peygamber'den önceki peygamberlere de ümmetlerine tebliğ yaparken nasihatte bulunmaları ve onlara karşı yumuşak söz kullanmalarını istemiştir. Nitekim küfür abidesi ve timsali olan Firavun'a dahi yapılacak olan öğüdü Allah şöyle ifade etmektedir.

أَذْهَبَا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى

*“Firavun'a gidin. Çünkü o çok azdı. Varın da ona kavli-i leyyinle söyleyin. Ola ki öğüt dinler, yahut korkar”*⁴⁴

⁴¹ Vehbe b. Mustafa ez-Zuhayli, *Tefsir'ul Vasit li Zuhayli*, Dâru'l Fikr, Dimeşk, 2001, II,1421.

⁴² Nahl 16/125.

⁴³ Maverdi, *Tefsiri'l Maverdi*, III, 220. ; Zemahşeri, *Keşşaf*, II, 644. ; Beydavî, *Envârü't Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, III,245.

⁴⁴ Tahâ 20/43-44.

Aynı durum günümüz içinde geçerlidir. İnanmayan bir kişiye tebliğde bulunurken Allah'ın ayetleriyle ve yumuşak sözle hitap ederek tebliğde bulunmamız gerekmektedir. En önemli nokta ise tebliğ hiçbir zaman kişinin özgürlüğüne müdahale etmemesidir.

Netice olarak şunu ifade edebiliriz. Hiç kimseyi zorla herhangi bir şeye inandırmak doğru değildir. Herhangi bir şeye inanmak tamamen sübjektif bir durumda olmalıdır. Zorla veya dayatmayla insanları bazı şeylere inandırmak kişide karakter bozukluğuna sebep olmaktadır. Dini literatürdeki karşılığıyla kişiyi münafıklık durumuna düşürmektedir. Zorla İslamiyet'i kabul eden kimse gerçekte Müslüman olmamaktadır. Münafıklık ise topluma en çok zarar veren inanç karakteridir. Çünkü münafık kâfirden daha tehlikelidir. Kâfir açık bir şekilde düşmandır. Fakat münafık ise bizden görünüp de bizden olmayandır. Dolayısıyla zorba ile yapılmış bir iman makbul değildir.

2. Düşünce Özgürlüğü

İnsan yaratılmışların en şerefliisidir. İnsanı bu şeref seviyesine çıkaran en büyük özellik ise düşünebilme özelliğinin olmasıdır. Çünkü bu düşünebilme özelliği kemal manada sadece insanda bulunmaktadır.⁴⁵ Kur'an'da insanı düşünmeye sevk eden pek çok ayet bulunmaktadır. Bu ayetlerde düşünme ile ilgili olarak pek çok lafız kullanılmaktadır. Bu lafızları şöyle sıralayabiliriz.

a. Tefekkür

Bu kavram Kur'an'da 18 yerde geçmektedir.⁴⁶ Tefekkür Kur'an'da genel itibarıyla nesnelere, oluşlar, hadiseler ve Allah'ın delilleri üzerine zihni yorup çıkarımda bulunmak, ders çıkarmak, olay ve oluşlardaki gerçeklere ulaşmaya çalışmak manasında kullanıldığı görülmektedir. Burada önemli noktalardan biri ise tefekkürün Allah için kullanılmamasıdır. Çünkü tefekkür akılda suret ve şekil oluşturduğu için Allah'ın zatı için olması söz konusu olmayıp eserleri için olması gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁷

⁴⁵ İbrahim Akgün, *Kur'an'da Tefekkür*, Harran Üniv. Sosyal Bilimler Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), Şanlıurfa, 2000, s.5.

⁴⁶ Abdülbaki, *Mu'cem*, s.525.

⁴⁷ Akgün, *Kur'an'da Tefekkür*, s.28.

b. Tezekkür

Tezekkür zikir kökünden tefe'ul vezninde masdardır. Zikir kavramı türevleriyle beraber Kur'an'da 296 defa geçmektedir.⁴⁸ Mana olarak "dil ile anma, kalp ile hatırlama, akıldan geçirme, bir şeyin muhafazası ve unutulmuş şeyin hatırlanması" manasına gelmektedir.⁴⁹ "Tezekkür verilen nimetleri düşünmek suretiyle tefekküre altyapı ve malzeme oluşturmaktır. Tefekkür bir bina ise tezekkür binanın malzemesi hükmündedir. Malzemesiz binanın inşası mümkün olmadığı gibi tezekkür olmadan tefekkür binasının inşası mümkün değildir."⁵⁰

c. Tedebbür

Düşünmeyi ifade eden diğer kavramlardan biri de tedebbür'dür. Lügat olarak bir şeyin ön tarafının zıttı, akıbeti, arkası anlamlarına gelmektedir.⁵¹ Tedebbür tefekkürle aynı manada olmakla beraber ondan ayrılan yönü şudur. Tefekkür delil hakkında düşünmek iken tedebbür ise sonuç hakkında düşünmektir. Kur'an'da 4 yerde geçen tedebbür kavramı hepsi tefekkür etmek anlamında kullanılmıştır.⁵²

d. Nazar

Arapça'da N-Z-R mazi fiilinden mastar olan bu kavram Kur'an'da 36 yerde geçmektedir.⁵³ "Gözle görmek" manasını ifade etmektedir. Bunu yanında "kalp gözü ile bakmak, düşünmek, nazari araştırmalarda bulunmak, kalbin bir bilgiyi elde etmesi için harekete geçmesi" gibi manalara geldiği ifade edilmiştir.⁵⁴

Nazar kavramı Kur'an'da eşyanın iç yüzünü görebilme ve düşünme kastedildiği zaman kullanılan bir kelimedir. Düşünmeyerek eşyaya ve hadiselerle bakıldığı zaman eşyanın manasının anlaşılmadığı görülmektedir. Zira Araplarda yaygın olarak deve kullanılıyordu. Gece gündüz develeriyle birlikte olmalarına rağmen Allah'ın onlara أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْآيَاتِ "Deveye bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmış!"⁵⁵ demesi onların

⁴⁸ Bkz. Abdülbaki, *Mu'cem*, 270-275.

⁴⁹ İbn Manzur, *Lisanu'l Arab*, IV, 308-309.

⁵⁰ Akgün, *Kur'an'da Tefekkür*, 31.

⁵¹ İbn Manzur, *Lisanu'l Arab*, IV, 268.

⁵² Abdülbaki, *Mu'cem*, 252. ; Akgün, *Kur'an'da Tefekkür*, 33.

⁵³ Abdülbaki, *Mu'cem*, 877.

⁵⁴ İbn Manzur, *Lisanu'l Arab*, III, 215. ; Ebu'l Beka el- Haseni el- Kefevi, *el- Külliyyat*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1993, s.94.

⁵⁵ Gaşiyeh 88/17.

deveye düşünmeden baktıklarını devenin iç yüzünü yani yaratılışındaki mu'cizeyi görmediklerini ifade etmektedir.⁵⁶

e. İ'tibar

İ'tibar kelime olarak "abr" kelimesinin ifti'al vezninde mastarı olup ibret almak, taaccüp edip ders çıkarmak, hayret etmek anlamlarına gelmektedir.⁵⁷ "İbret almak diye hülâsa edilen i'tibar meşhud olan bir mahluma dikkat edip ondan meçhulü bilmeye intikal etmektir."⁵⁸ Dolayısıyla bilinen bir şey üzerine düşünüp mukayese yoluyla ibret verici bir sonuca varmaktır. Allah فَأَعْتَبُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ "Ey basiret sahipleri! Düşünüp ibret alın."⁵⁹ buyurarak düşünceye verdiği önemi i'tibar kelimesiyle de ifade etmektedir.

Kur'an, insanlardan hem Kur'an hem de kâinat ve kâinat içerisinde meydana gelen hadiseler üzerine düşünmelerini istemektedir. Kur'an'ı ve kâinatı anlama vasıtası ise düşünmedir. Bundan dolayı İslam'da düşünce özgürlüğünün olması kaçınılmazdır. Ayrıca insanlık tarihindeki bütün maddi ve manevi terakkiyatların düşünme melekesinin işletilmesi sonucu ortaya çıktığını görmekteyiz. Kur'an hak ve hakikatleri anlamamız için bizleri düşünmeye sevk etmektedir. Nitekim Kur'an'da 275 yerde "Düşünmüyor musunuz? Akıl erdirmiyor musunuz?" diye sorulmaktadır. 200 yerde ise "düşünme" emredilirken 12 yerde ise "ibret alma" ve 670 yerde de "ilim ve ilme teşvik" yer almaktadır. Bu ayetlerde geçen düşünme ibareleriyle insanların körü körüne inanan değil, araştırmacı ve düşünen bir toplum meydana getirmek istediği açıktır. Bu da Kur'an'ın insan düşünce özgürlüğüne verdiği önemi göstermek açısından yeterli bir delil olduğu kanaatindeyiz.⁶⁰

3. İfade Özgürlüğü

İfade özgürlüğü konusunda her şeyden önce şunu ifade etmemiz gerekir. Bir anayasa, insanları inanç ve düşünce özgürlüğü konusunda serbest bırakıp insanların bu inanç ve düşüncelerini ifade etmelerine

⁵⁶ Akgün, *Kur'an'da Tefekkür*, 34.

⁵⁷ İbn Manzur, *Lisanu'l Arab*, IV, 531.

⁵⁸ Akgün, *Kur'an'da Tefekkür*, 37.

⁵⁹ Haşır 59/2.

⁶⁰ Ethem Ruhi Fırlı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri Tarihi*, Selçuk Yay., İst., 1986, s. 21-22. ; Akgün, *Kur'an'da Tefekkür*, s.39.

izin vermemesi çok mantıksız bir durumdur. Böyle bir durum da anayasa kendi kendisiyle çelişmiş olacak ve insanların nezdinde ise hiçbir zamanda gerçekçi olmayacaktır. Aynı şekilde Kur'an, inanç ve düşünce özgürlüğünü mensuplarına verdiği takdirde ifade özgürlüğünü vermemesi düşünülemez.

İslam tarihinde ifade özgürlüğüyle ilgili pek çok hadise vuku bulmuştur. Sahabenin bu konudaki tavrı çok nettir. Mesela birisi İslam'ın II. Halifesi olan Hz. Ömer'e "*Allah'tan kork Ey Mü'minlerin emiri*" deyince oradakilerden biriside "*Mü'minlerin emirene Allah'tan kork mu diyorsun.*" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer duruma müdahale ederek şöyle demiştir. "*Bırak söylesin. Düşündüğünü söylemeyen de hayır yoktur. Senin sözünü kabul etmezsek bizim içimizde de hayırlı insan yoktur.*"⁶¹ Dönemin devlet başkanı olan Hz. Ömer insanların düşüncelerini özgürce ifade etmelerini istemektedir. Hz. Ömer'in kişinin düşüncesini kabul edeceğini ifade etmesi kişinin haklı ve delili olması durumundadır. Rastgele ne söylerse kabul edeceği şeklinde anlaşılmalıdır. Hz. Ömer kişi iyi niyetli ve haklı olduğunda dediğini kabul etmiştir. Burada bizim değinmek istediğimiz nokta ise kişinin daha haklı ve haksız olduğu belli olmadan Hz. Ömer'in ona ifade özgürlüğü hakkını vermiş olmasıdır. Çünkü Hz. Ömer kişinin ne diyeceğini bilmemektedir. Hz. Ömer'in bu davranışı öncelikle tüm devlet başkanlarına, yöneticilerine ve sonra da tüm insanlara örnek olan bir davranıştır.

Hz. Ali'nin ifade özgürlüğü hakkındaki tavrı ise daha açıklayıcıdır. Hz. Ali camide bulunanlara hitap ederken Haricilerden bazıları slogan atmaya başladılar. Hz. Ali onların sloganlarına karşı, devlete dışarıdan gelecek olan tehlikeler karşısında birlikte hareket ettikleri sürece ibadet için camiye gelmelerinin engellenmeyeceği ve diğer sosyal haklarının askıya alınmayacağı, kendisiyle savaşmadıkları sürece de sıkıyönetim ve tedbirlerin alınmayacağını ifade etmiştir.⁶² Buradan anlıyoruz ki ifade özgürlüğü diye insanları devlete karşı kışkırtmak, fesat çıkarmak gibi söylemlerde bulunanların ifade özgürlüğü arkasına saklanmış art niyetli insanlar olduğudur. Bunlara fikir özgürlüğü diye hak vermek umunun

⁶¹ Abdülkerim Zeydan, *İslam Şeriatında Fert ve Devlet*, Çev. Zeki Soyyığıt. İst. 1969. s.78.

⁶² Maverdî, *Ahkam-u's-Sulâtaniyye*, Kuveyt, 1989, s.79. ; Mustafa Mahmut Afifi, *el-Hukuku'l Maneviyye li'l İnsan*, Kahire, 1990, s.193.

hakkına tecavüzdür. Fikirler insanları kavga yoluna götürmeden açıklanmalı ve hakaret içermemelidir.

Ayrıca İslam'da içtihatlar sonucu ortaya çıkan hukuk ekolleri de düşünce ve ifade özgürlüğünün bir kanıtıdır. Ortaya çıkan bu ekollerin imamları başkalarını itham etmiş değillerdir. İyi bir niyetle mevzular hakkında fikirlerini ifade etmişlerdir. Kimseyi de zorla kendilerine tabi etmemişlerdir. Mezhep farklılığı bir içtihat zenginliği olarak ortaya çıkmıştır. Fakat günümüzdeki mezhep çatışmalarını düşünce ve fikir hürriyetini anlamayan insanların yaptığını görmekteyiz. Problem insanların sadece kendi fikirleri haklı görerek başkalarına düşünce ve ifade hürriyetini vermemelerinden kaynaklanmaktadır. Başkalarının fikirlerine saygı göstermek gerekir. Aksi takdirde hiç kimseye ve hiçbir fikre yaşam hakkı doğmayacaktır. Büyüklerimiz bunu özlü bir sözle şöyle ifade etmişlerdir. "Müsademe-i efkardan barika-i hakikat çıkar." Yani hakikat, fikirlerin çatışmasından ortaya çıkar. Fakat günümüzde fikirlerden çok insanlar çatışmaktadır. İnsanlar "Mesleğim haktır veya daha güzeldir" demeye hakları vardır. Fakat "yalnız hak benim mesleğimdir" demeye hakları yoktur.⁶³

İfade özgürlüğünün diğer bir delili ise şûrâ'dır. İslam toplumunda bir mevzu hakkında fikir alış verişinde bulanmak için şûrâ prensibini ortay koymuştur.⁶⁴ Şûrâ'da herkes fikrini rahatça ifade edebilmektedir. Ayrıca Allah, başka bir ayette ise sözü işitip de en güzeline uyanları müjdelemektedir.⁶⁵ Sözün işitilebilmesi için önce ifade edilmesi gerekmektedir. Bu da ifade özgürlüğü demektir.

Burada şu noktaya değinmemiz gerekir. Birisi herhangi bir konuda bir fikir beyan edecekse o mevzu ile alakalı olarak temel prensiplere uygun olarak fikir beyan etmesi gerekir. Mesela İslam dini ile ilgili bir konuda fikir beyan etmek isteyen birisi İslam'ı prensipleri esas alarak fikrini beyan etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde herkes bir şeyleri tekeline almış gibi tutarlı tutarsız olduğuna bakmayıp fikirlerini ifade etmek düşünce özgürlüğüne ters oluğu gibi ifade özgürlüğünü de basite indirgemek olur.⁶⁶

⁶³ Bediüzzaman Said Nursi, *Mektubat*, Envar Neşriyat, İst. 2013, s. 264.

⁶⁴ Bkz. Şûrâ 42/38.

⁶⁵ Bkz. Zümer 39/18.

⁶⁶ Mustafa Yayla, *İslam Hukukunda İnsan Hakları ve Eşitlik*, İst. 1994. s.144.

4. Mutlak Manada Özgürlük

Mutlak manada özgürlükten kastımız kişinin hiçbir şeyin emri altına girmemesi ve her istediğini rahatça yapabilmesidir. İnsanlar toplu olarak yaşamaktadırlar. Yaşadıkları toplum içerisinde elbette ki özgürlükleri olacaktır. Fakat her istediğini yapmak başka insanların özgürlüklerini elinden almak olur. Hiçbir şeyin buyruğu altına girmeyip her istediğini yapan kişi ise aslında her şeyi bırakıp nefsi arzularının emri altına girmiş olmaktadır. Tamamen iradesi doğrultusunda hareket etmemektedir. Dolayısıyla mutlak manada özgürlük özgürsüzlüğü getirmiş olmaktadır. İnsanların diğer insanların hak ve hukuklarını gözeterek yaşamaları ve özgürlüklerini kullanmaları gerekmektedir. Aksi takdirde hayat yaşanmaz hale gelir. Toplumsal kurallara uymayıp özgür olduğunu ifade etmenin neticesi kargaşadır. İslam'a göre ise mutlak manada özgürlük yoktur. Özgürlük Allah'a kul olmaktır. Nitekim Hz. Peygamber hayatı boyunca insanların Allah'a kul olmakla özgür olacağı tezini savunmuştur. Hz. Meryem'in özgür olarak Allah'a adanmasında da bu mana vardır.⁶⁷ İnsan insana, maddeye, puta ve tagutlara değil Allah'a kul olmakla mutlak manada özgür olmuş olacaktır.

Sonuç

Son ilahi kitap olan Kur'an, insanların hayatlarını düzene sokmuş ve onlara bir takım özgürlükler vermiştir. İnsanlığın temel problemlerinden olan inanç, düşünce ve ifade özgürlüğünü Kur'an on dört asır öncesinde insanlara vermiş ve onların inançlarına, düşüncelerine ve ifadelerine saygı duymuştur. Kur'an'ın tebliğcisi ve tebyincisi olan Hz. Peygamber ise bu doğrultuda hareket etmiştir. O insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmış bir peygamberdir. Hayatı boyunca özgürlük mücadelesi vermiştir. İnsanları putlara, maddeye tapmaktan kurtarmış Allah'a kul yaparak özgürleştirmiştir. Arap olan bir kavmin nefsi prangalarını kırmış ve insanlığın kurtuluş reçetesini onların eliyle insanlığa duyurmuştur. İnsanları Allah'a abd yaparken onlara özgür olmanın yolunu öğretmiştir.

⁶⁷ Âl- İmran 3/35.

İslam, insanlara inanç, düşünce ve ifade özgürlüğünü vermektedir. Fakat bazen insanların Allah'ın verdiği bu özgürlükleri ellerinden alma hakları yokken bile insanların özgürlüklerine müdahalede bulunmuşlardır. Bunun neticesinde ise kavgalar ortaya çıkmış hem yöneticiler hem de halk zarar görmüştür. İnsanlar İslam'ın yasakladığı şu noktayı yanlış anladıklarından dolayı problem yaşamaktadırlar. İslam'ın yasakladığı nokta düşünme ve ifade etme özgürlükleri içinde yer alan hususların bireye ve topluma fayda sağlayıcı nitelikte olmamasıdır. Çünkü kişinin toplumun ve bireyin faydasına olmayan şeyleri düşünüp ifade ettikten sonra bunları sosyalleştirip insanlara intikal ettirmesi hiç bir yasa tarafından doğru bulunmadığı gibi insan fitratına da ters düşmektedir. Fakat bu yanlış olan şeyleri düşünmesi İslam'da yasaklanmamıştır. Eyleme dönüştürmek yasaklanmıştır. Günümüzdeki çatışmaların sebebi bu özgürlüğün yanlış anlaşılmasından dolayıdır. Kişiler istedikleri şeye inanabilirler. İnsanlar farklı düşünüyorlar diye hiçbir şekilde yadırganmaları İslam'a göre doğru değildir.

İslam'daki özgürlük anlayışı Allah'a kul olmaktır. İslam, burada öyle bir tavır sergilemiştir ki insanları hem dünyasını hem de ahiretini kurtarmıştır. İslam, Allah'a kul yaparak özgürleştirdiği insanların tamamen dünyadan soyutlanmasını da yasaklamıştır. İnsanlar kalben sadece Allah'a kul olacak fakat fiillerinde dünya ki nimetlerinden sonuna kadar istifade edeceklerdir. Hiçbir tagut'a ve esbaba tapmayacaklar fakat işlerini görmeleri için ise sebeplere müracaat etmekten de çekinmeyeceklerdir. Bu şekilde hem dünyalarını hem de ahiretlerini özgürleştirmiş olacaklardır.

Kaynakça

Abdulkadir, Muhammed b. Ebi Bekr b. er-Razi, *Sihah*, Dâru'l Marife, Beyrut, 2010.

Abdulkaki, Muhammed Fuad, *Mu'cemu'l Müfehres li Elfaz-i Kur'an'il Kerim*, Dâru'l Hadis, Kahire, 1945.

Afifi, Mustafa Mahmut, *el-Hukuku'l Maneviyye li'l İnsan*, Kahire, 1990.

Akgün, Mehmet, *Dağarcık Dergisinde Felsefeye Verilen Önem*, *Felsefe Dünyası Dergisi*, 1996, Ank. sayı: 22.

- Akalın, Şükrü Haluk *Türkçe Sözlük*, TDKY., Ank. 2011.
- Akgün, İbrahim *Kur'an'da Tefekkür*, Harran Üniv. Sosyal Bilimler Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), Şanlıurfa, 2000.
- Bayraktutan, Osman "*Semantik Analiz Yöntemi Açısından 'Tevâtür' Kavramı*", İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2015, sayı: 5.
- Beydavî, Nâsıruddin Ebu Muhammed, *Envâru't Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Dâru'l İhya-i Turasi, Beyrut,1998.
- Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b.İsmail, *el-Camiu's-sahih*, Dâru'l Taku'n-Necat, Dimeşk, 2001.
- Demirci, Muhsin, "Kur'an'a Göre Temel Hak ve Özgürlükler", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2005, sayı: 16.
- Çağrıncı, Mustafa "Hürriyet", *DİA*.
- Dağcı, Şamil "Kıyas", *DİA*.
- Figlalı, Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri Tarihi*, Selçuk Yay., İst., 1986.
- Ferahidi, Halil b. Ahmet, *Kitabu'l -Ayn*, Mektebet'u Lübnan, Beyrut, 2004
- Güneş, Kadir, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Mekteb Yay., İst., 2011.
- İbn Aşur, Muhammed b. Tahir, *Tahrir ve Tenvir*, Tunus, 1984,
- İsfehani, Ragıb, *Müfredatu Elfazi'l Kur'an*, Dâru'l fikr. Beyrut,2010.
- İbn Manzur, Ebu'l Fazl Cemalettin el-Ensari er-Rufai, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1994
- İbn-i Ebi Hatim, Ebu Muhammed b. İdris b. Manzur et-Temimi er-Razi, *Tefsiri'l Kur'an'il Azim li İbn-i Ebi Hatim*, el-Memlekt'ul Arabiyyet'i Suudiyye, 1998.
- Kuşeyri, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc, *Müsned-i Sahih*, Dâru'l İhya-i Turasi, Beyrut, ts.
- Kefevi, Ebu'l Beka el- Haseni, *el- Külliyyat*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1993,
- Maverdi, Ebu'l Hasen Muhammed b. El-Basri, *Tefsiri'l-Maverdi*, Dâru'l Kutubu'l İlmiyye, Beyrut, ts.
- Mustafa, İbrahim, *Mu'cemu'l-Vasit*, Kahire, 1972.

- Nesefi, Ebu'l Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Medariku'l-Tenzil ve Hakaik'u-Te'vil*, Dâru'l Kelimi Tayyib, Beyrut,1998.
- Said Nursi, Bediüzzaman, *Mektubat*, Envar Neşriyat, İst. 2013.
- Sirac, Muhammed Ali, *Lubab fi Kavaid'i Lügat ve Alatu'l-Edeb*, Daru'l Fikr, Dımeşk, 1983.
- Sa'lebi, Ebu İshak Muhammed b. İshak, *el-Keşf ve'l Beyan an Tefsiri'l-Kur'an*, Dâru'l İhya'i Turasi, Beyrut, 2002,
- Taberi, Muhammed b. Cerir, *Cami'ul Beyan an Te'vili Ayi'l Kur'an*, Dâru'l Hicr, Beyrut, 2000.
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *el-Camiu's-sahih*, Mısır,1985.
- Yayla, Mustafa, *İslam Hukukunda İnsan Hakları ve Eşitlik*, İst. 1994.
- Zehra, Muhammed Ebu, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, Çev., Mehmet Keskin, Birleşik Yay., İst., 1993.
- Zeydan, Abdülkerim *İslam Şeriatında Fert ve Devlet*, Çev. Zeki Soyyiğit. İst. 1969.
- Zemahşeri, Ebu'l Kasım Mahmud b. Ömer b. Ahmed, *el Keşşaf*, Dâru'l Kutub-i Arabi, Beyrut, 1987.
- Zuhayli, Vehbe b. Mustafa, *Tefsir'ul Vasi li Zuhayli*, Dâru'l Fikr, Dımeşk, 2001.
- Zübeydi, Ebu'l Fayz Muhammed b.Abdurrezzak el-Heseni, *Tacu'l Arus min Cevahiri'l Kamus*, Dâru'l İhya-i Turasi, Beyrut, 1984.